

**САВРЕМЕНА СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦУ КАО
МОГУЋНОСТ ВИШЕДИМЕНЗИОНАЛНОГ ОБЛИКОВАЊА**

Сунчица Денић
Педагошки факултет у Врању
Универзитет у Нишу

**MODER SERBIAN LITERATURE FOR CHILDREN AS A
MATERIAL FOR POSSIBLE MULTIDIMENSIONAL SHAPING**

Sunčica Denić
Teacher Training Faculty in Vranje
University of Niš

During the last few decades of the twentieth century, and also today, in the era of hyperproduction, also the era of freedom/total freedom for children, there is an obvious promotion of the attitude that there are good and better writers for children, and that we are ready to better acknowledge and promote a more modern expression. It is often said that Duško Radović, together with several contemporaries, opened the doors to an upcoming poetics. With a focus of the new, special attention is paid to the phenomenon of fantasy in children's literature, which has not only imposed itself as a model accompanying modernism, but has also been a certain negation of Montessorian cautiousness when it comes to, for example, fairy tales or the other side of the so-called "functional" literature – knowledgeable and pragmatic. Apart from certain authors dedicated to realism, there is a significant number of writers for children who are "ahead of their time". First, those are the ones who are ready to dispute the thesis that this literature can equal the so-called human pedagogy due to its didacticism. Although children's literature is not free from „serving“, it strives to free itself from being too general and being an imposed object. Using intuition and imagination, children and young readers build upon the unidimensionality of a literary text, whereby the imposed fairy tale quality can be relativized.

In modern children's literature, play as a dialogue with the child, is especially popular in the works of Duško Radović, Dragan Lukić, Grozdana Olujić, Ljubivoje Ršumović, Dragomir Djordjević, Mošo Odalović, Uroš Petrović, and many other writers not included in this list, but well-known in our country and the region.

Key words: modern Serbian literature for children, child, fantasy, design possibility, the image of the world, transformation, play, dialogue, edification

Књижевност нема задатак тек да каже неке ствари, већ да створи атмосферу у којој читалац нешто, пре свега, слуги.

Слободан Владушић

У раном детињству књижевни текст један је од модела комуникације са дететом. Дело намењено деци има заједничко и блиско полазиште – сферу детињства као праву меру виђења света. Писац проговара у име детета, са становишта могућег. Чудесно се у књижевности за децу често претвара у хумор, а учење у игру и задовољство. Лепота књижевног дела за децу није само у поуци, већ у позиву да се „открије неоткривено“. Битно је да та поетска дела за најмлађе нуде питања и одговоре, чуђења и радовања; да су плод естетског доживљаја читалаца и слушалаца.

Ови се елементи нарочито виде у стваралаштву савремених српских песника за децу, попут Душка Радовића, Љубивоја Ршумовића, Драгомира Ђорђевића, Моша Одаловића...

Значај књижевности за децу у целокупном психо-социјалном, историјском, етичком, естетском и сваком другом смислу, не треба посебно апострофирати. Песничка имагинација често је већа и виша од природне имагинације. Књижевност за децу једно је од ретких подручја које се отворено, искрено и чисто приближава детету. То свакако не умањује естетску поруку песника. Књижевност за децу има улогу да производи тзв. *позитивно посредовање*. Она представља садржајно метафорично-симболично и суштинско трагање за идентитетом, трагање за спокојством као егзистенцијом. Писати за децу подразумева опредељење за посебне мотивске и стилске радње и егзибиције, где се филозофском оријентацијом износе суштинске законитости ове поетике и такозвано *утапање* речи у хедонистичку душу дететову, у игру, неодговорност, у препознавање тог *наслућујућег света*. Душко Радовић је говорио да писати за децу, између осталог, значи умети разговарати са децом, питајући се, при том, да ли је то мана или врлина, да ли је то недостатак зрелости, или баш зрелост.

Први корак, како би се књижевно дело за децу потврдило, јесте корак у приближавању текста деци. Пре приближавања деци предстоје две могућности – две претпоставке које су учињене, а то је да има-

мо на уму и испред себе добро књижевно дело и да је направљен добар одабир од стране васпитача, родитеља или учитеља.

Књижевно дело, било о којој форми да се ради, структури такође, преображава се, у зависности од примаоца. Оно, и као штампани материјал, и као добро илустрована сликовница, у „рукама“ детета постаје играчка. Књига детету „у најразноврснијим видовима служи као материјал за духовну игру, за фабулирање“, за изграђивање света маште и пустоловине... „У томе огромну улогу има идентификација детета са јунаком који одговара његовим особинама и хтењима и преко којег оно, све док не склопи корице, и још дуго после тога, доживљава снагу, важност, победу правде и личних жеља“ (Дотлић, Каменов 1996: 27). У овом смислу поезија има важну улогу и битно место, поготово када се имају у виду симболичке игре у поезији за децу и симболичке игре као специфична активност деце предшколског узраста. Када је поезија за децу у питању, као изразито лирска врста (исто је и када говоримо о савременој српској поезији и када говоримо о почацима лирског артикулисања), дешава се комбинација језичких облика. Дете се врло рано сусреће са поезијом, пре но са другим књижевним врстама, бајком или причом, на пример. Поезија, још од првих својих корена и помена, има улогу и/или задатак да благотворно делује на дете, мирно га припремајући за сан и свет маште. Ритмички су се одређени везани сонанти претварали у нешто што је било налик на организовану песму у којој је уједначеност ритма учинила да се схвати као уметничко дело. И књижевна врста, при том. Прве успаванке стварале су и прву књижевност. Претпоставља се да је то била везана група гласова РО, РО, РО...

Корнеј Чуковски у својој књизи *Од друге до пете*, наводи да „за дете многе речи живе у паровима тј, према схватању детета, свака реч има свог двојника, да оно, упознавши једну реч, већ од треће године почиње да тражи другу по аналогiji или контрасту. Дете тако формира парове речи, не само по значењу, већ и по звучности. Ту се мисли на асотијативне моделе, попут: КОЦКАСТ и ПЕСКАСТ; ПОЧЕТАК и КРАЈЕТАК; ПРОДАВАЦ и КУПАВАЦ, ВИСОКА – НИЗОКА...

Римовање бесмислених скупова гласова деци годи, јер се „стихом почиње живот“ – јер, сви смо ми у почетку нашег живота песници, а тек касније научимо да причамо или да стварамо прозу.

Те, назовимо фонетске игре, у виду ритмичног, мелодичног понављања гласова, чине да дете реч пореди са предметом. То осмишљавање и персонификовање песничке слике ствара могућност неке друге *представе* – формиране дечјом конструкцијом. Добра симболич-

ност и добра концепција песама пружиће могућност да деца „открију и знају и оно што не знају да знају“ (Д. Радовић).

Одређени смисао песма *Тарам барам* добија у трансформацији која је претворена у разиграни језик, а садржајно добија онако и онолико колико је дете заинтересовано и колико је у могућности да је конструише. То не значи да је песма без садржаја. Сам Душан Радовић у предговору *Антологије српске поезије за децу*, каже да: „добра песма мора бити наслоњена на неко искуство или доживљај. Мора значити нешто више него буквални податак из песме... Добра песма за децу мора бити нешто старијег искуства него што га деца имају. Она мора бити паметнија од деце да би могла откривати неоткривено. [...] Она мора рећи деци оно што нису знала ни умела да кажу како то песма уме“ (Радовић 1984: VIII – IX).

Емил Каменов сматра да је однос између књижевног текста и детета однос *дијалогске размене*. Та дијалогска размена одвија се уз помоћ неколико механизма, најпре преко идентификације, емотивног ангажовања, маште и фантазије. Стварању нових светова, у којима је дете у тзв. *Великом дворишту*, допринели су истакнути савремени песници за децу, међу којима се нарочито издваја Душан Радовић, потом Драган Лукић, Љубивоје Ршумовић, Драгомир Ђорђевић и многи други.

Драгомир Ђорђевић, најмлађи у овој групи, у петнаестак својих књига за децу, маштовитошћу, једноставношћу и духовитошћу улази у тај тзв. игровни свет, као једини истински свет детета. Деца му верују као ретко коме, јер говори њиховим језиком, а одрасли, што је опет драгоцено, прихватају посредност са изгубљеним детињством. Говорење детета у поезији Драгомира Ђорђевића јесте неоскрнављено, истинско и садржајно изношење дела колективне игре.

Окарактерисана као антидидактична поезија*, а песник као дечији адвокат, изабраник који их заступа пред одраслима, његова поезија исказује бунт и револт, на првом месту против школе и породице, против неодговорности оних на које је дете најпре упућено: родитеље и васпитаче.

Тако настају *Поруке из прве руке*, као наметнута и претерано присутна правила против којих устаје дете. Песник каже:

---

* Видети у: Сунчица Денић, *Опште и лично*, огледи о књижевности, „Филип Вишњић“, Београд, 2005, стр. 140 – 149.

Мора много да се клопа
У противном ти си тропа

[...] Мора много да се спава
Не сме да се забушава

[...] Мора много да се ради
Макар ти се то и згади

[...] Мора да се стекне хтење
За доброту и поштење,

или у *Дволичној песми*:

Слушам маму
Пијем млеко
Да бих и ја
Био неко

Књижевност за децу као игровна књижевност, као и сама игра, иманентна је свету детињства. Та усклађеност књижевног текста са аутентичним дечјим животом ствара прилику да се, примајући једни од других – аутор, васпитач, родитељ, дете, група и обрнуто – ствара хармонија и разумевање. Само из таквог разумевања, да не кажемо партнерства, проистиче право образовање и васпитање. „Читање песме“, писао је Миларић, „за одраслог је монолог у тишини, а за дете то је углавном гласни дијалог“ (Миларић 1977: 9).

На таквом принципу рађене су песме Душка Радовића и савремених песника за децу, у чијим се песмама *експлицирају* питања и одговори, попут: *Шта је тарам?, Какав лав?, Одакле нам очи?, Одакле нам руке?, Када деца мисле?, Шта је страшно?, Да ли свиња зна да је свиња?, Да ли она зна да она личи на друге свиње?, Да ли је река јефтенија на извору или на увиру?, Зашто постоје мишеви?*, као и тврдња да: *Деца воле чудне ствари, деца воле слатке ствари, деца воле смешне речи...*

Радовић, као и поменути песници за децу, као и они који нису поменути, а улазе у ову категорију примењених аутора, руши „општа места оне педагогије која је била у служби прокламованих друштвених интереса са задатком да моделује децу, припремајући их за *корисне* и *послушне* грађане. [...] У исто време, пишу Љубица Дотлић и Емил Каменов, „тежња је и освешћивање дететовог одраслог партнера“ (Дотлић, Каменов 1996: 35).

Ако се већ говорило о специфичности књижевности за децу и њеној подели према читаоцима (корисницима), а то смо чинили, и то ћемо увек имати сви на уму, поставља се опет једно старо питање (које је, узгред буди речено, постављао и професор Слободан Ж. Марковић у свом одређивању појма књижевности за децу): да ли је, када је реч о делима за децу, ова књижевност *наменски* писана за децу. Већ се, верујем, потврдило, да је *наменски* моменат у овом послу, мање-више био негативан моменат. Најчешће су слабо пролазили аутори и дела која су наглашено усмеравала своју идеју ка тој врсти *примењености*.

Тим поводом, а као општи модел, поменућу речи Астрид Линдгрен, ауторку прича о Пипи Дугој Чарапи, знаној свима нама данашњим и учитељима и ученицима, и родитељима и деци, која је на питање да ли су је њена или нека друга деца инспирисала да напише догодовштине своје пргаве, риђокосе мезимице, која се [...] отиснула у велики свет, изводећи своје вратоломије на око стотину језика, бранећи тако право на детињство, а ослобађајући литературу „чврстог загрљаја душебрижних педагога“, рекла:

Ни једно дете не може да ме инспирише. Инспирише ме сопствено детињство. Није неопходно имати децу да би човек писао књиге за децу. Важно је да сте једном били дете и да се, отприлике, сетите како је то било и шта сте осећали. Обично ме питају:

– Како желиш да васпитаваш и да кроз своје књиге утичеш на младе читаоце? Ја им тада кажем да не желим да васпитавам, хоћу да пишем, да им пружим литерарни доживљај, да се забаве читајући и да радо читају моје књиге. А, после могу да се надам да ће те књиге, можда, допринети стварању пријатељства, љубави према животу, и вредних погледа на свет (Линдгрен 2007: 4).

А, на питање да ли књижевност за децу васпитава и треба ли да васпитава, Душан Радовић сматра да:

Под васпитањем се увек подразумевају две-три етичке категорије, а нико не мисли о томе да учити децу да мисле и да се изражавају увек представља врло важан педагошки задатак. Зашто би био мање важан или више сумњив педагошки задатак, него на лошим текстовима учити децу да воле мајку или отаџбину? Ако смо научили децу да мисле, онда смо их оспособили да се сналазе у различитим животним ситуацијама, не литерарним, него животним (Радовић 1984: 121).

Дете интуицијом прави *праву меру* када је у питању разумевање, прихватање и стварање сопствене слике књижевног дела. То је тај феномен, фундамент од особитог значаја за стваралачку личност детета и човека уопште.

* * *

Поезија Драгомира Ђорђевића* указује на то да би могло бити добро и боље оно што је другачије од онога што смо навикли да видимо или имамо. Позитивно може бити и оно што се представља као негација. Видљиво би могло бити оно што голо око не види...

Ванземаљац Алф тешко оболелој девојчици Тифани, на питање да ли Деда Мраз заиста постоји, одговара: „Да, Тифани! Деда Мраз постоји као што постоји љубав, као што постоји лепота, као што постоји поезија за децу, као што постоји све што може овај живот чинити подношљивим.“

Све што живот детета чини „подношљивим“, тема је песништва Драгомира Ђорђевића. Зато је он свестан организатор илузије, зато му је блиска тзв. *креативна обмана*. У његовој се поезији машта и илузија (као наметнуте слике и истине) претварају у мишљење читаоца. А деца-читаоци књижевни реалитет прихватају без дистанце, прихватају илузију учествовањем. Учествовањем представљеном илузијом, али и транскрипцијом исте.

Тумачење ове књижевности, као и писца о којем је реч, још увек је у оквирима извесних неметодолошких критика – у којима се, најчешће, критичар осврће на позитиван доживљај и према аутору, и према делу, што често није ствар интенције или унутрашње структуре. Тако, и тиме, се најчешће долази до **надинтерпретације**. Песничка порука у делу Драгомира Ђорђевића тежи **надразумевању** у оном *екоовском смислу*, у смислу који проширује могућност интерпретације, стварајући разноврсне, понекад чак и изненађујуће контексте.

Џонатан Калер, један од најзначајнијих савремених истраживача књижевности, сматра да текст који води надинтерпретацији треба посматрати као нешто што је изузетно вредно, „нешто што треба култивисати“ (Бужинска, Марковски 2009: 38).

Наводимо још једном стихове Драгомира Ђорђевића из песме *Није лако бити дете*, јер је, у овом смислу, Ђорђевић покретач так-

---

* Сунчица Денић, *Књижевност за децу – крила за зачарани лет*, Учитељски факултет у Врању/ Змајеве дечје игре, Врање, Нови Сад, 2014.

вог високог теоријског изазова, тог очигледног контраста од уобичајених слика о свету детињства.

Батинама кад се надаш
У одбрану зовеш тете
Пред прутом се испрепадаш
Није лако бити дете

или

Годинама мој стриц Лаза
изиграва Деда Мраза
Мада бане изненада
Издаје га лажна брада...

Није лако бити дете у Ђорђевићевој песниковој перцепцији! И у нашој, читајући његове песме. Ни у перцепцији оне стварности за коју је потребно суптилније око и отвореније ухо, топлије срце и мудрија глава.

Слике парадокса и преврата у његовом делу износе ону врсту контраста, литерарног контраста, са којим долази жељена динамичност и кретање. Таква контрастна формула у овој поезији, у суштини *формула је света и живота* уопште.

* * *

Књижевним делима за децу пробуђује се и расветљава став према свету и околини, али и према сопственој личности. Многа истраживања и резултати та се теза поткрепљује. Јасна је и битна је „употреба“ књижевног текста за развијање многих битних компетенција, како самосталног критичког мишљења и естетског доживљаја, тако и истинске просвећености деце и младих, као и оних који их уче.

Изазов је да се говори о статусу или тенденцијама у настави и ван наставе када је у питању област књижевност, попут приче и причања, песме и певања, драме и играња. У мноштву наставних, научних и стручних презентација, мало примењиваних, одређених дисциплина које заузимају значајно место у образовању детета и опредељењу учитеља и факултетских планова и програма, враћати лопту на ову страну, или, нажалост, по некима, уназад, било би погубно да није оправдано управо то што чини, или би требало да чини, суштинско биће учитеља и учења.

Шта обухвата мисао на тему о којој је реч?

Тенденција је, наиме, да се књижевност и књижевни текстови препознају као вредна поента у систему просвете и просвећивања.

Знамо: један од највреднијих и најплоднијих путева књижевног дела је да се дође до маште, да се објасне везе међу људима, да се стекну особине личности, богати вокабулар, да се стекну нови појмови и представе, без обзира на књижевну врсту (афоризам, басну или роман).

Пракса из наставе је показала да се интересовањем за књижевно дело од најранијег детињства не остварује само циљ дечје потребе за слушањем занимљивих садржаја, него да се, путем тих садржаја, васпитно делује. А, када се, са **чисто** уметничког или **круто** дидактичког сагледавања, сматра да је уметност, у овом случају књижевност, лишена функције, делује парадоксално и производи противуречност.

Деца у најранијем детињству немају изграђену представу о реалном свету. За њих су искључиво бајковити књижевни текстови сусрет са незачуђујућом сфером необичности, имагинарности или лепршавом представом о животу.

Књижевно дело за децу није само бајка, иако се често тако третира!

Истраживања потврђују да у овој ери интернета деца мало читају бајке, а да чешће посежу за фантастичном литературом. Због опште поплавлјености многим играма и опседнутости интернетом, усвајање књижевних вредности код деце и младих изискује упорност. Упорношћу се може доћи до успеха преко учитеља и наставника, најпре, али и путем одговарајућих или жељених програма рада.

Треба истаћи значај и оних књижевних дела која, осим идеалног света, упућују на „огољену стварност или реалност“.

Како се образовање уздиже до сложенијег степена, тако се дела из лектире бирају, и она су сложенија, а тако постаје сложеније и емоционално учење. „Књижевност је вероватно први дом емоционалне интелигенције“, каже Питер Соловеј у књизи *Емоционални развој и емоционална интелигенција*.

Шта чини емоционални развој и интелигенцију, а што би се могло базирати на намену о улози књижевног текста у општи развој човека, у овом случају деце и младих?

Потврдићемо неке идеје тезама психолога Данијела Големана, који емоционалну интелигенцију ставља изнад рационалне, сматрајући да су то предуслови за успех и срећу човека у савременом друштву. „Емоционалну интелигенцију чини“, каже Големан, „препознавање, именовање и разумевање властитих емоција, препознавање и

разумевање емоција других, развој сензибилитета за туђе потребе, умеће да се властите емоције подреде достизању жељеног циља“ (Големан 2012: 37).

За живот у школској заједници, и не само у њој, дарови попут способности саосећања са другима, контроле сопствених емоција, стварање добрих односа у окружењу, а при том опште испуњење које се показује као очигледно, значи право благостање. Таквим се поступцима, а о томе се Големан бави у овој студији, нуде решења битна за проблем васпитања деце и младих, за живот у школи, али и за живот у пословној и брачној заједници.

Књижевноуметничким текстовима може се представљати и реални и могући свет, што је, уједно, значајан модел иницирања многих задатака, а и сврхе, у склопу емоционалне интелигенције, а, самим тим, и емоционалног развоја деце и младих.

Осим тога, морална начела, односно разликовање добра од зла и наклоњености Добру, деца најлакше могу да науче кроз књижевни текст, причу најпре, јер се безрезервно уживљавају у дату ситуацију, лик, поруку... Писац се детету обраћа са позиције старијег и шаље му васпитну поруку. Максим Горки је говорио да „све оно што је велико у књижевности, што ће остати да живи кроз векове, све то не живи само зато што је добро послужило уметности, него зато што је добро послужило животу“.

Истраживања показују да у свакодневним школским дешавањима доминирају облици учења које карактерише индивидуализам и такмичење. Није својствено природи књижевности да утиче на једно или друго (нарочито друго)! Она ствара и утиче најпре на емоционалне, социјалне и радно-активне компетенције. Наш познати критичар и естетичар Богдан Поповић каже да у „свакидашњем животу који је пун себичности и немилостивог такмичења, човек нема увек прилике да негује своје срце, нежна осећања и симпатичне емоције. Живот је суров; у таквој борби, бар за неко време, надвлађују јачи и тврђи. Особине које се у њој развијају нису увек осетљивост и симпатија. Међутим, то су особине које на крају треба да превладају [...]; да створе једно друштво у коме се људи неће више клати као вуци међу собом [...]“.

Наметање и упорност, како би се књижевни текст приближио детету, односи се и на оне који би требало да чине то приближавање; на учитеље и остале чиниоце битне за образовање и опредељење учитеља.

„Књижевност нема задатак тек да каже неке ствари, већ да створи атмосферу у којој читалац нешто, пре свега, слути. [...] Она почиње

тамо где пропаганда не доспева. [...] Књижевност је последње упориште за часне људе и поуздане сведоке“, каже Слободан Владушић, писац и тумач књижевности у интервјуу на В92 (<http://www.b92.net/kultura/-intervjui.php?>).

Поента присуства књижевности јесте у изградњи сопственог пута, не само у праћењу туђег. Таквим посредством (књижевног дела) обликује се личност, а то је задатак онога који „освешћује“, учитеља, пре свега.

У мору општег *заваравања* (прављења обрнутих облика, квази поетика, квази дидактика, квази наука), књижевност нуди, али и тражи од корисника критичку свест.

Поезија не може да решава, али може да расветљава, каже Мирко Магарашевић у књизи *Турска писма*. Књижевно дело може да пружи моралну снагу и смирење, али и преусмерење. Оно мења човека изнутра, суочава нас са собом, са спољним светом.

Тежња за „обликовањем“ у наставним и ваннаставним активностима јесте и својеврсно трагање за обновом као светим задатком. Тако не мисле само књижевни тумачи и протагонисти, аутори значајних књига. О значајној улози књижевности као битној смерници тако мисли легендарни филозоф наставе Артур Либерт, али и легендарна Марија Монтесори.

О ангажованости идеја и визионарству које књижевни текстови и књижевно дело нуди не треба сумњати! Откривалачки феномен који она нуди драгоцен је за сваку цивилизацију.

Креативни песници, као и креативни учитељи, потом креативна деца, најбоље су антене сваког друштва. Све ово упућује на просвећење као исход добре примене књижевног дела у настави, и у животу сваког човека. На просвећење као могућност одбацивања ега, просвећење које проналази истинску срећу. Наставно особље би се код нас морало више бавити тим проналасцима и таквим образовањем, а не само пуким држањем часова.

Наду у племенитији свет, толерантнији према разликама, који ће више живети у складу са вечношћу, а мање за тренутне потребе и интересе (можда непопуларна тврдња за оволики хедонизам или овакву апатију), снажно и упечатљиво можемо пренети само са неколико стихова из поеме Бранка Ћопића* о изгубљеном дечаку у белом свету, данас готово архаичном делу. Пре ће то бити оно о чему се упућује

---

* Бранко Ћопић, *Пјесме, Пјесме пионирке*, Просвета – Београд, Свјетлост – Сарајево, Веселин Маслеша – Сарајево, Београд, 1964, стр. 587 – 589.

порука, но мноштво аналитичких догми и тешког правила. Песник на јединствен начин проналази изгубљеног, а доброг, чак најбољег дечака на свету, дајући тиме визију идеалне, али могуће заједнице или друштва. Тиме се и тако наглашава да оно што у већој мери недостаје модерном образовном моделу, нарочито у периоду раног школског „раста“ (намерно не кажемо узраста), јесте слика тог могућег света, а који се може пренети преко уметности: сликом, речју, наговештајем...

* * *

Књижевност за децу вид је писма са „израженим поетичким специфичностима које су условљене његовом наменом“. „Ту књижевност треба проучавати са становишта науке о књижевности и вредновати естетичким мерилима, али тако да примена теоријских достигнућа науке о књижевности не пренебрегне њене особености“ (Потић 2008: 35).

Милован Данојлић типолошки јасно разликује три категорије критике: књижевну критику за децу, тзв. текућу критику и академску критику. Наша критика за децу негде је у средини, на граници између могућих ових одређења. Поједини истраживачи и тумачи замерају поједностављен „исказ и смисао, емоционални и хуморни тон“, остављајући ван интелектуалну страну некој другој критици, академској, на пример. Ту је недостатак савремене критике у књижевности за децу: она није довољно утемељена у књижевној теорији. Данојлић истиче „компатибилност овог вида писма сензибилитету одрасле публике“.

Са становишта иманентне критике, требало би приступити делу, тј. тексту – и то оном делу текста који је по нечему специфичан. Америчка школа критике која се односи на модел пажљиво, усредсређено читање: *close reading*, тражи да се кроз дело, детаљ, тумачи смисао. Такво тумачење наилази на велика оправдања.

Књижевност за децу или књижевност намењена најпре деци, није упућена само деци. Она може, поред основне слике и света који је примерен интелектуалном и естетском стању деце да, с једне стране, преноси *више значењске слојеве*. А преноси их. Они би требало да буду истраживачки изазов критичара. Свакако, не само они!

Савремена српска критика за децу одредила се, готово једногласно, и у теоријском смислу, као и у самој песничкој књижевној креацији, да у овој књижевности доминира естетско над утилитарним начелом. Смисао поуке овде се не умањује драстично, већ се она моделује према времену, које се, такође, поред игре и хумора, препознаје у неким другим загонеткама и симболима. Пјер Моби је писао да „иза пријатности, радозналости, свих узбуђења која нам пружају приче,

бајке и легенде, иза потребе да се разонодимо, заборавимо, да створимо себи осећање пријатности или страха, прави циљ чудесног путовања (књижевности за децу, прим. С. Д.) јесте потпуније изражавање свеопште стварности“.

Значајне расправе на релацији могућег и стварног дали су многи научници, међу којима су: Владимир Проп, Цветан Тодоров, Бруно Бетелхајм, Карл Густав Јунг. Савремени писци за децу своју су *намену* померали сходно значајним трендовима, потребама или реалности. Савремени критичари ове књижевности такође су свој истраживачки или критичарски дискурс померали, сходно сличним трендовима – некада идући испред самог дела, као што су нека старија дела, трансформишући или ситуирајући их у нове феномене.

Могло би се рећи да је савремена критика ишла у корак са *растом* који је наметнут споља, а која је и самог примарног реципијента ове књижевности, дете, научила да гледа мало и *унатрашке*. (*Унатрашке* је и назив романа Весне Ћоровић – Бутрић.)

Гледање *унатрашке* направило је изванредан развој у књижевној критици, самим тим што се претежно и импресионистичка критичка мисао наших тумача окренула или померила ка иманентној критици. Чини се да оваква критичка мисао и овакав приступ све више има и налази место у књижевности за одрасле, што не значи да тиме губи своју изворност, већ да је таквим приступом употребила општа мерила, виша мерила, прецизна знања и правилна вредновања. Чак се, некад револуционарне мисли Милана Пражића у овој проблематици, попут оних да „поезију за децу не муче тешки проблеми времена и простора, јер она рачуна са апсолутним временом и са универзалним простором детињства“, овога трена доводе у дилему, јер се и поезија за децу помера и приближава „бољкама“ одраслих. Милан Пражић у померању своје сфере у свеукупном корпусу књижевне критике за децу, проговоривши о неким темама и проблемима којим се књижевност за децу бави, на пример, о односу детета и културе, о патриотизму, о отуђењу, говори најпре о поезији Мирослава Антића и Милована Данојлића. Пражић у књизи *Вечито време детињства, Поезија као слобода*, стр. 64, о актуелној књижевној критици каже да „у нашим књижевним просторима и делатностима књижевна критика поезије за децу нема праве традиције, није историјски утемељена, још мање има континуитета, а најмање се може ослонити на теорију дечјег песништва, будући да та теорија никад, ни у покушају, није постојала“. Новина у његовом тумачењу књижевности за децу видна је у вишеслојном доживљају и вредновању ових дела, као и у одређењу да се ова

књижевност може тумачити у контексту за одрасле – или би то било једино релевантно њено одређење.

Опрезност о искључивости оваквог става неизбежна је, самим тим што се већина књижевних историчара и критичара ове књижевности определила на својеврсну аутономност.

Књижевност за децу се, по речима Тихомира Петровића, издвојила као естетски релевантна уметност.

Писати за децу, заправо је писати о себи, за себе. То својим критичарским, теоријским и књижевно-историјским ставом, потврђују многи пратиоци те књижевности у Србији, како старији, тако и млађи. У последње време, све се више овом књижевношћу баве неки нови истраживачи и тумачи који су своје идеје промовисали и у књижевности за одрасле, као и у другим књижевним облицима. Овде издвајамо Милована Данојлића и његову култну књигу – *Наивну песму*. Такође, место је и време да се истакне значај часописа *Детињство*, који на волшебан начин ради оно што институти за књижевност и друге институције у Србији не чине, дајући, тако, високо место стваралаштву за децу, као и књижевној критици о овој књижевности.

* * *

За савремену књижевност за децу није страна депоегизација, депатетизација, као и пародија извесних песничких величина. Неопходно је да се искуства феноменолога, структуралиста и семиотичара примењују и у критици за децу. Чини се да су књиге намењене деци пропраћене лабавом институционалношћу књижевне критике за децу. Ова се књижевност често препушта неким другим дисциплинама, те се често намеће као део одређених конструкција: педагошких, психолошких, еколошких, етичких, историјских, идеолошких, верских и других. Свакако, књижевност за децу није и не може бити мимо друштвених рефлекса, као ни мимо традиције и општег стандарда. Зато, ако је доминантно у овој књижевности етичко, игровно, поучно и истинито, требало би да се форсирају ти изрази, изазови и тезе.

Објективност, праведност и хармоничан однос према стварном и могућем које писци за децу, као и сама деца, прихватају и нуде, нужна је подлога критичарима ове књижевности да, делом, буду у академској критици, а делом да остану изворни, градитељи нове перспективе у систему вредновања. Тиме би се, дакле, могле превазићи извесне традиционалне, романтичарске, методичарске и друге слике, које су често изван естетских и уметничких дискурса. Само књижевно дело за децу носи у себи извесну негацију идеологизације, ма са које стра-

не долазила. Фред Инглис, научник са Универзитета у Шефилду у Великој Британији, који је доста писао о књижевности за децу, а чији се радови баве односом културе, историје, етике и медија, модел културолошке анализе заснива на изузетности књижевности за децу кроз фразе-питања: „Шта се дешава са обећањем среће које даје уметност? Шта са самом уметношћу?“ (Инглис 1993). Ту је, заправо, питање идентитета саме књижевности као уметности.

Ово мало трагање уједно је један бунт. Не бунт без разлога, већ бунт који има свој циљ: да се створи могућност одолевања шарму светлећих реклама и вечите забаве као вечите заблуде, како не бисмо створили оне „који умеју да гадне ствари чине на леп начин“. Тиме би, како каже Честертон у есеју *Дечак*, „сваком убици који уме забавно да убија било допуштено да то и чини“.

Добрим се књижевним делом, и добром „применом“ тог дела, достиже битан степен просвећења. Просвећења као просветљења, за који је мањи проблем незнање, а већи конформизам, неодлучност, немотивисаност, беживотност...

Причањем деци прича, певањем песама, постављањем загонетки и ребуса, једначина са непознатама, деца би трагала не само за стварним и видљивим, већ и за могућим.

ЛИТЕРАТУРА

- Бужинска, Марковски 2009:** Бужинска, А., Марковски, М. П. *Књижевне теорије 20-ог века*. Београд: Службени гласник, 2009.
- Големан 2012:** Големан, Д. *Емоционална интелигенција*, Београд: Геопоетика, 2012.
- Данојлић 1976:** Данојлић, М. *Наивна песма*. Београд: Нолит, 1976.
- Денић 2005:** Денић, С. *Опште и лично*, огледи о књижевности. Београд: Филип Вишњић, 2005.
- Денић 2014:** Денић, С. *Књижевност за децу – крила за зачарани лет*, Врање/Нови Сад: Учитељски факултет у Врању/ Змајеве дечије игре, 2014.
- Дотлић, Каменов 1996:** Дотлић, Љ., Каменов, Е. *Књижевност у дечијем вртићу*, Нови Сад: Змајеве дечије игре, 1996.
- Инглис 1993:** Инглис, Ф. *Културолошке студије*. Оксфорд: Кембриџ, 1993.
- Линдгрен 2007:** Линдгрен, А. *Инфантилност као слобода*, Нови Сад: Српско народно позориште / Змајеве дечије игре, 2007.
- Миларић 1977:** Миларић, В. *Сигнали сунца*, Нови Сад: Стражилово, 1977.

Петровић 2008: Петровић, Т. *Историја српске књижевности за децу*, Нови Сад: Змајеве дечје игре, 2008.

Потић 2008: Поттић, Д. *Како проучавати књижевност за децу – један истраживачки модел*. Нови Сад: Детињство, 2008.

Пражић 2002: Пражић, М. *Речи и време*, Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2002.

Радовић 1984: Радовић, Д. *Антологија савремене поезије за децу*, Београд: СКЗ, 1984.

Ћопић 1964: Ћопић, Б. *Пјесме, Пјесме пионирке*, Београд/Сарајево: Просвета/Свјетлост/Веселин Маслеша, 1964.